

Алла Санченко,
*канд. юр. наук, ст. наук. співр.,
керівниця Центру перспективних
досліджень і співробітництва з прав людини
в сфері економіки Інституту економіко –
правових досліджень НАН України*

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ООН З ПИТАНЬ БІЗНЕСУ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ В СВІТОВИХ І УКРАЇНСЬКИХ КООРДИНАТАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

З формуванням нових органів законодавчої та виконавчої влади Україна вступає у новий етап свого розвитку на порозі другої декади 21-го століття. Водночас, конституційні засади, що непохитно визначають демократичний державний устрій, загально визнані філософсько-правові цінності верховенства права та прав людини залишаються незмінним фундаментом життєдіяльності нашої держави [1]. Вона є учасницею сучасних світових трансформаційних процесів, що означені глобалізацією та європейською інтеграцією. Її членство в міжнародних організаціях – ООН, Світовій організації торгівлі, Організації чорноморського економічного співробітництва, Раді Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Центральньо-європейській ініціативі, ін., а також все зростаюча співпраця з ЄС, Організацією економічного співробітництва та розвитку тощо, надають нових перспективних можливостей для динамічного та цілеспрямованого розвитку. Але таке позиціонування накладає на Україну і безліч зобов'язань як на учасника світової та регіональної систем міжнародних відносин, співтворця загального та європейського правового і соціально-економічного простору.

Втім, серед усього масиву зобов'язань основоположним є забезпечення дотримання прав людини, що є також і метою всіх прогресивних процесів сучасності: розвиток задля збереження людства та покращення умов і рівня його життя. Про це свідчать положення статутних документів міжнародних організацій та інтеграційних утворень, міжнародні акти, які ними розробляються та поширюються для застосування серед держав-

членів, стратегії та програми заходів, спрямованих на імплементацію договірних актів.

Особливістю сучасного перебігу подій у світі є інтенсифікація економічних відносин між країнами незалежно від їхнього географічного розташування, що базована на інтересі в отриманні доступу до нових і більш дешевих ресурсів задля подальшого виробництва та продажу товарів і послуг, а також на застосуванні новітніх науково-технічних розробок. Такі обширні можливості економічних взаємовідносин між їх суб'єктами створили ґрунт для формування та діяльності крупних і потужних компаній та багатонаціональних корпорацій. У зв'язку з цим, поряд із позитивними ефектами економічного зростання виникли ризики для прав людини у сфері праці, охорони здоров'я, соціального забезпечення, майнових прав, прав на рівне ставлення та безпечне навколишнє середовище, на саме життя. Адже компанії, переслідуючи свою законну мету отримання прибутку, нерідко допускають вчинення неправомірних дій щодо прав людини, при цьому не отримуючи будь-яких адекватних санкцій та не відшкодовуючи шкоди.

Тому саме ці та інші властивості поточного стану розвитку суспільства опинилися у колі пильної уваги ООН, яка сконцентрувала багаточисельні месиджі щодо занепокоєння порушеннями прав людини та наявний раціональний досвід, перш, у Рамковій програмі «Захист, повага та засоби захисту» 2008 р. [2], потім – у Керівних принципах ООН з питань бізнесу та прав людини 2011 р. [3], й у 2015 році – у Цілях сталого розвитку, закріплених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [4].

Універсальність Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини (далі – Керівні принципи) полягає в тому, що вони стосуються всіх держав і всіх бізнес-структур, як транснаціональних, так і інших, незалежно від їхнього розміру, галузі, місцезнаходження, власності та структури. Вони констатують триєдину основу, на якій мають базувати свої дії держава, бізнес і суспільство для гармонійного поєднання міжнародно визнаних цінностей, норм і стандартів у сфері прав людини та переваг глобалізованої ринкової економіки. Така триєдина основа включає: а) обов'язок держави дотримуватись, захищати і забезпечувати реалізацію прав людини і основоположних свобод; б) відповідальність суб'єктів господарювання щодо дотримання всіх чинних законів і по-

ваги прав людини; в) забезпечення захисту прав людини, у разі їх порушення з вини суб'єктів господарювання, за допомогою ефективних засобів правового захисту.

Варто підкреслити, що реалізація зазначеного комплексу завдань у параметрах концепції «бізнес і права людини» передбачена не лише Керівними принципами, що, як відомо, не є міжнародним договором, а тому й не створюють самі по собі міжнародних юридичних обов'язків для держав-членів ООН. Їхня впливовість вимірюється надзвичайним переплетенням зобов'язань держав і суб'єктів господарювання через їхню участь у багаточисельних міжнародних договорах різних міжнародних організацій у різних сферах суспільних відносин. Серед найбільш визначних із них вартує назвати Міжнародний білль про права людини (акт ООН); Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та Європейську соціальну хартію (переглянуту) (акти РЄ); Декларацію основних принципів та прав у світі праці, Тристоронню декларацію за-сад, котрі стосуються багатонаціональних підприємств та соціальної політики, 187 конвенцій та 198 рекомендацій (акти МОП); Женевські конвенції з міжнародного гуманітарного права; Хартію основних прав ЄС, Глобальний Договір ООН, Керівні принципи ОЕСР щодо багатонаціональних корпорацій, ін.

Україна є стороною багатьох із названих міжнародних договорів, їх доктринальні постулати та норми увійшли до вітчизняного законодавства, а також і в загальнонаціональні стратегічні документи, що визначають пріоритети руху нашої держави – Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [5], Національну стратегію у сфері прав людини [6] та ін. Такі обставини, з одного боку, полегшують перспективу України успішно імплементувати Керівні принципи, з іншого – вимагають концентрації зусиль і систематизації підходів. Очевидно, що для реалізації цієї мети в умовах наближення термінів завершення вищеназваних державних стратегій та очікуваного свіжого імпульсу в політику нашої держави, нині доцільно та доречно забезпечити синергію рішень і діяльності для розробки та прийняття Національного плану дій з питань бізнесу та прав людини. Саме такій політико-правовий інструмент запропонований державам у Керівних принципах, а також й у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи СМ / Рес (2016) 3 про права людини та бізнес [7].

Переконані, що виконання цього завдання неодмінно сприятиме реалізації Україною Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР). Навіть побіж-

ний огляд їх співвідношення з Керівними принципами дозволяє стверджувати про їхній інтегральний взаємозв'язок. Так, із концепцією прав людини в сфері економіки безпосередньо пов'язані наступні цілі:

Ціль № 1 – подолання бідності, що передбачає завдання з підвищення життєстійкості малозабезпечених осіб, зменшення їхньої незахищеності і вразливості перед економічними, соціальними й екологічними викликами, потрясіннями і лихами;

Ціль № 8 – сприяння сталому економічному зростанню, повній зайнятості та гідній праці для всіх, яка обумовлює, що економічне зростання не повинне супроводжуватися погіршенням стану навколишнього середовища, що слід вжити термінових і ефективних заходів для викорінення примусової праці, сучасного рабства і торгівлі людьми та забезпечити заборону й ліквідацію найгірших форм дитячої праці, ін.;

Ціль № 10 – скорочення нерівності, на шляху до якої вимагається законодавчо забезпечити рівність можливостей для всіх незалежно від віку, статі, інвалідності, раси, етнічної належності, походження, релігії та економічного чи іншого статусу і заохочувати активну участь усіх людей у соціальному, економічному і політичному житті на умовах повної рівності;

Ціль № 12 – перехід до раціональних моделей споживання та виробництва як це окреслено відповідною Десятирічною стратегією дій, котрий обумовлює потребу в екологічно раціональному використанні хімічних речовин і всіх відходів упродовж усього їх життєвого циклу відповідно до узгоджених міжнародних принципів, істотно скоротити потрапляння цих речовин у повітря, воду і ґрунт, щоб звести до мінімуму їх негативний вплив на здоров'я людей та навколишнє середовище;

Ціль № 14 – збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів, яка наполягає на забезпеченні запобігання та суттєвого скорочення будь-якого забруднення морського середовища, у тому числі внаслідок діяльності на суші, включаючи забруднення морським сміттям і поживними речовинами;

Ціль № 15 – захист та відновлення екосистем суші, сприяння їхньому раціональному використанню, що підкреслює нагальність системного піклування відповідно до міжнародних угод про природне середовище: ліси, водно-болотні угіддя, гори і посушливі землі, а також невідкладність заходів щодо стримування деградації природних середовищ існування, зупинення втрати біологічного різноманіття, що не-

рідко стається внаслідок економічної діяльності людей і суб'єктів господарювання;

Ціль № 16 – сприяння побудові миролюбного та відкритого суспільства, доступу до правосуддя для всіх, яка розкривається через вимоги щодо сприяння верховенству права і забезпечення всім рівного доступу до правосуддя; щодо скорочення масштабів корупції та хабарництва й створення ефективних, підзвітних та прозорих установ усіх рівнів; щодо забезпечення доступу громадськості до інформації і захисту основних свобод відповідно до національного законодавства і міжнародних угод; щодо впровадження в життя недискримінаційних законів та політики в інтересах сталого розвитку.

Звісно, запропонований вище огляд не передає повної картини інтерконнектів між ЦСР та Керівними принципами, але не викликає сумнівів, що поступ політико-правової та соціально-економічної еволюції суспільства значною мірою залежить від підтримання балансу між цілями досягнення економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення екологічної безпеки, зменшення соціальної нерівності та укорінення поваги прав людини. Додамо лише, що механізм регулярного звітування України перед своїм суспільством та ООН щодо стану виконання ЦСР має стати важелем і до прискорення імплементації положень Керівних принципів.

Панорама глобалізації та євроінтеграції, а також потреби нашої країни в кардинальних реформах, які повинні бути спрямовані на рятівний вихід із піке «comedown», обумовлюють модернізацію вітчизняної парадигми поваги прав людини в сфері економіки. Цього можливо досягти шляхом суттєвої трансформації української економічної політики, системи державного управління на засадах верховенства права та в умовах ринкової економіки і децентралізації влади, удосконалення господарського права і законодавства, зміцнення механізмів захисту прав людини.

У цьому контексті доречно зазначити, що Інститут економіко-правових досліджень НАН України з Центром перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки [8] в його складі розгортає системну співпрацю з різними стейкхолдерами, що є суб'єктами реалізації Керівних принципів та Цілей сталого розвитку. До вже установлені роботи з урядовими установами, Верховним Судом, об'єднаннями роботодавців і торгово-промисловими палатами, міжнародним Ресурсним центром з питань бізнесу та прав людини, академічними установами та

ін., постійно додаються нові контакти. Зокрема, останнім часом досягнуті домовленості про співпрацю з Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Конституційним Судом України, ведеться цілеспрямована робота щодо узгодження напрямів і налагодження механізмів співпраці з новообраним Парламентом та щойно сформованим Урядом України. На меті також і підтримка консолідації організацій громадянського суспільства навколо впровадження практики моніторингу роботи бізнес-структур в аспекті забезпечення ними поваги прав людини, як це передбачено Керівними принципами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, Основний Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. The UN «Protect, Respect and Remedy» Framework for Business and Human Rights, 2008. URL: <https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/reports-and-materials/Ruggie-protect-respect-remedy-framework.pdf>.
3. Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини, схвалені Резолюцією Ради ООН з прав людини № 17/4 від 16.04.2011 року. URL: http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524.
4. Цілі сталого розвитку 2016–2030 рр., затверджені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25.09.2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». URL: [http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku](http://www.un.org.ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku).
5. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
6. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 25.08.2015 року № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.
7. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи CM / Rec (2016) 3 про права людини та бізнес, прийнята 02 березня 2016 року на 129-му засіданні Заступників міністрів. URL: http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524.
8. Веб-сайт Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України. URL: <http://www.iepd.kiev.ua/>.

УДК 340.12:334.7
Б59

Упорядник
О. О. Уварова

Бізнес і права людини: основні виклики для нових демократій :
Б59 зб. ст. і тез : матеріали до Панельної дискусії 25 верес. 2019 р. / упоряд.
О. О. Уварова. – Харків : Право, 2019. – 130 с.

ISBN 978-966-937-778-4

ISBN 978-966-937-778-4

© Уварова О. О., упорядкування, 2019
© Оформлення. Видавництво «Право», 2019